

СЕКЦІЯ 6:
РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПОПЕРЕДЖЕННІ ТА ПРОТИДІЇ
ДОМАШНЬОМУ Й ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

Алексеева О. В.,
кандидат юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут МВС України,
м. Київ

ДИТИНА РОЗЛУЧЕНИХ БАТЬКІВ:
ПСИХОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ

Безумовною й сумною реальністю сьогодення є зростання неповних родин (головним чином, числа самотніх матерів), пов'язане, у першу чергу, з динамікою розлучень і зростанням явища офіційного безбатченківства. Нині в Україні без участі батьків і вітчимів виховується не менш 1/5 усіх дітей, і наслідки цього невтішні. Зберігати подібний *status quo* надалі неможливо.

Позаяк коло питань, котрі охоплюють таку надскладну проблему сучасності як зростання дитини в неповній сім'ї, досить широке, ми торкнемося лише деяких психолого-правових аспектів, що стосуються переважно виховання дітей, батьки яких розлучилися. Втім, згадані аспекти слід трактувати дещо ширше, оскільки вони значною мірою прояснюють ресурсний стан і виховний потенціал неповної сім'ї в цілому.

Патогенний вплив розлучення на стан людини украй великий. Умовно всі проблеми, на які наражається той із батьків, з ким залишаються діти (переважно це самотня мати, тому в доповіді орієнтуватимемося саме на цю категорію), можна поділити на клінічно-психологічні, психолого-педагогічні, соціально-економічні [1, с. 127–128]. Розглянемо їх докладніше.

Розлучення супроводжується глибинними переживаннями самотньої матері (батька), що часто зумовлюють дезадаптивний психологічний стан, емоційний стрес, невротизацію, депресивність, алкоголізацію. Усе зазначене вище украй негативно позначається на виконанні ними батьківських функцій. Недаремно майже половина дітей із розлучених родин зростають тривожними, пригніченими, невпевненими у власних здібностях, озлобленими (нашу країну останнім часом накрила хвиля підліткового насильства).

Чому так стається? У нашому суспільстві самотня мама (батько) й її дитина – найуразливіші категорії. Вони потерпають від зловживань підприємств усіх форм власності (установ, організацій тощо), які, виставляють своїм працівникам мінімальну зарплатню (де факто цілком пристойну в «конвертованому вигляді»)

або в інший спосіб «допомагають» іншій стороні уникнути зайвих збитків на користь власних же дітей, бездіяльності виконавчої служби тощо. Як свідчить життя, переважна кількість самотніх матерів (рідше батьків) зі зрозумілих причин залежать від роботодавців, часто відверто демпінгуючи свої професійні навички, обіймають низькооплачувані посади в бюджетних організаціях чи на державних підприємствах з метою збереження певних соціальних гарантій [2, с. 132]. Будь-які соціально-політичні катаклізми, пандемії, стихійні лиха позначаються передовсім на самотніх батьках (утому числі, тих, що пережили розлучення) та їхніх дітях. Одноосібна відповідальність за дитину й батьківську родину, знижений матеріальний рівень, перенавантаження вдома й на роботі неминує призводити до соціальної ізоляції матері (батька), заручником якої стає й дитина: вільних коштів і часу на спілкування, повноцінний відпочинок, розваги просто не вистачає, а життя набуває оборонного характеру.

Нерідко доводиться вести мову і про дискримінаційні моменти, до яких слід віднести швидше голослівні думки про «неповноцінність» дітей із неповних сімей, на кшталт того, що такі діти частіше від інших потрапляють до колоній для неповнолітніх. На нашу думку, подібні судження є відверто дискримінаційними, до того ж, нічим непідтвердженими.

У контексті розглядуваних питань психологічного, правового й соціологічного характеру не можна оминати й складну проблему відсутності взаємодії батьків у вихованні дитини в умовах розлучення. Подібний, на жаль, характерний для сучасних українських реалій, розвиток подій може призвести до низки негативних наслідків. Опишемо деякі з них.

Так, якщо батько часто ухиляється від будь-якої участі в вихованні дитини, мати часто на противагу йому обмежує систему виховання створенням матеріального благополуччя, жертвуючи емоційними контактом з дітьми аж до їхньої психічної занедбаності.

З іншого боку, мати може створювати перепони для участі добросовісного батька в вихованні дитини після розлучення (т.зв. гейткіпінг), і подібні ситуації також не є рідкістю і травматизують передовсім дітей. Спроби ж урегулювати проблему за рахунок установлення спільної опіки, коли дитина половину часу проводить у батька (на жаль, цей варіант часто пропонується задля уникнення проблеми сплати аліментів), а половину в матері, не витримують критики хоча б тому, що проживання «на два будинки» зазвичай породжує в дитини відчуття постійного роздвоєння, що зумовлює розвиток своєрідного патологічного стану, описаного як «соломонів невроз» [1, с. 25]. Крім того, це сприяє певній соціальній непристосованості таких дітей.

Описані нами проблеми становлення дітей, батьки яких розлучилися, на жаль, видаються не найбільш критичними на тлі украй драматичної ситуації, яка натепер склалася в Україні навколо сімейного виховання підростаючого покоління: офіційного безбатьченківства (матері не записують співмешканців як батьків дітей, хоча ті фактично ними є й жодних заперечень проти цього не мають), соціального сирітства – покинутих обома батьками дітей, випадків вражаючого недогляду за дітьми, спричиненого алкоголізмом, зловживанням наркотиками, безладними статевими зв'язками, масового заробітчанства, коли діти в кращому випадку покинуті на бабусю з дідусем, відсутності елементарних умов для виховання дітей).

Справді, проблеми тих, хто спроможний виховувати своїх дітей, тобто педагогічно компетентний, зацікавлений у виконанні батьківських функцій і опиняється сам на сам із труднощами (часто тимчасовими) через утрату партнера, – дещо інше явище, зумовлене іншими причинами. Адже мати (батько) у симбіозі з дитиною бореться за їхнє майбутнє, зосереджуючи на цьому весь наявний в неї ресурс; дитина народилася в офіційно оформлених стосунках, що вже свідчить про більш-менш усвідомлене ставлення до соціальних цінностей, материнства, батьківства, інституту сім'ї. Другий із батьків також нерідко прагне бути включеним у той чи інший спосіб у виховання своїх нащадків. То невже ці батьки, які опинилися сам на сам із проблемами правового, соціального й психологічного характеру, не заслуговують на підтримку від держави? На нашу думку, якщо державна політика, зокрема законодавчі ініціативи, будуть спрямовані передовсім на своєчасне вирішення зазначених питань, можливо, вдасться уникнути багатьох негативних соціальних явищ щодо дітей, котрі можуть без перебільшення зумовити втрату майбутнього покоління як такого.

Список використаних джерел

1. Аксенов М. М., Авдеенок Л. Н. Психология развития личности и поведения детей в семьях разводящихся родителей. *Вестник ТГПУ*. 2009. Вып. 5 (83). С. 124–128.
2. Волкова А. Н., Якушенко Е. Г. Одинокое материнство: психологический портрет проблемы. *Вестник ЛГУ им. А. С. Пушкина*. 2009. №1 (Психология). С. 123–134.